

SECTION 6.

LAW AND INTERNATIONAL LAW

Ільїна Оксана Валеріївна

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри
кримінально-правової політики та кримінального права
*Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна*

Пучко Ангеліна Володимирівна

молодший науковий співробітник (правознавство)
*Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна*

ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

В Україні сформовано складну багаторівневу систему захисту прав національних меншин, яка охоплює законодавчі, інституційні та програмні механізми. Для проведення аналізу національних механізмів захисту прав національних меншин в Україні, важливо розглянути ключові органи державної влади, які безпосередньо реалізують відповідну політику та забезпечують дотримання прав цих спільнот на різних рівнях державного управління. Узгоджені дії всіх зазначених органів формують цілісну державну систему, яка спрямована на реальне, а не лише декларативне забезпечення прав національних меншин. Їхня спільна робота створює основу для повноцінної участі осіб, що належать до національних меншин, у всіх сферах суспільного життя – соціальній, економічній, політичній та культурній. Такий підхід відповідає як нормам національного законодавства, так і міжнародно-правовим зобов'язанням України, зокрема у сфері захисту прав людини та недискримінації [1].

Центральне місце у цій системі посідає Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС) – спеціалізований орган виконавчої влади, створений у 2020 році для реалізації державної політики у сферах міжнаціональних відносин, релігії, а також захисту прав корінних народів і національних меншин. Одним із провідних напрямів діяльності ДЕСС є інтеграція європейських стандартів у національну політику, а також підготовка пропозицій для вдосконалення нормативно-правової бази, що

регулює права національних спільнот.

На законодавчому рівні провідну роль відіграє Верховна Рада України, яка ухвалює нормативно-правові акти, спрямовані на захист і розвиток правового статусу національних меншин. Показовим прикладом є ухвалення у 2023 році Закону України «Про національні меншини (спільноти) України», який закріплює ключові права цих спільнот і окреслює механізми їхньої реалізації та захисту.

Кабінет Міністрів України, як вищий орган у системі виконавчої влади, забезпечує координацію діяльності міністерств та відомств у напрямі реалізації державної політики щодо національних меншин. Його функція полягає в узгодженні дій центральних органів виконавчої влади з метою формування цілісної, ефективної стратегії підтримки етнічного та культурного розмаїття в державі.

Важливу роль також відіграють місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, які є безпосередніми виконавцями державної політики у регіонах. Вони відповідають не лише за забезпечення законності та правопорядку, а й за реалізацію програм соціально-економічного, культурного та національно-культурного розвитку, особливо у регіонах компактного проживання національних меншин. До їхніх повноважень входить також підготовка та виконання місцевих бюджетів, зокрема в частині, що стосується потреб національних спільнот, а також взаємодія з органами місцевого самоврядування з метою ефективного впровадження політик інклюзії та підтримки етнокультурної самобутності.

Злагоджена діяльність цих органів створює багаторівневу систему, яка дозволяє не лише нормативно гарантувати права національних меншин, але й забезпечувати їхню реальну реалізацію у повсякденному житті [2].

Доповнюючи систему національних механізмів захисту прав національних меншин, варто окремо відзначити діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмана), який виконує ключову функцію парламентського контролю у сфері прав людини. У сучасних умовах, зокрема в контексті повномасштабної збройної агресії з боку Російської Федерації, роль Омбудсмана набуває особливого значення. У 2023 році було оприлюднено спеціальну доповідь, присвячену стану дотримання прав національних меншин і корінних народів в умовах війни. Цей документ не лише фіксує порушення, з якими стикаються представники меншин, а й формулює 75 конкретних рекомендацій для органів державної влади, спрямованих на зміцнення гарантій правового захисту, посилення механізмів інтеграції та збереження культурної самобутності меншин навіть в умовах

надзвичайних викликів.

Таким чином, діяльність Уповноваженого з прав людини є важливою складовою у загальній системі забезпечення прав національних меншин в Україні, адже поєднує в собі як контрольну, так і аналітичну функції, спрямовані на удосконалення державної політики у цій сфері [3].

Механізм захисту прав національних меншин також охоплює систему законодавчих актів, які визначають правовий статус національних меншин, включаючи базові закони, такі як вже згаданий Закон України «Про національні меншини (спільноти) України». Водночас важливу роль відіграють міжнародно-правові документи, ратифіковані Україною, серед яких – Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, а також низка угод у рамках ООН та ОБСЄ.

Цей механізм також передбачає функціонування державних органів та установ, відповідальних за моніторинг дотримання чинного законодавства та реагування на порушення прав національних спільнот. Поряд із цим важливою складовою є громадські організації, національно-культурні товариства та правозахисні ініціативи, які сприяють захисту прав меншин, задоволенню їхніх етнокультурних, мовних та освітніх потреб.

Додаткову підтримку надають спеціалізовані фонди, цільові державні й регіональні програми, спрямовані на збереження культурної спадщини, мови, традицій та самобутності меншин.

Важливо, що реалізація прав представників національних меншин можлива як на загальнодержавному рівні – через участь у політичному житті та формування державної політики, так і на регіональному та місцевому рівнях – шляхом інтеграції у місцеві програми розвитку, співпраці з органами місцевої влади та участі в громадському житті територіальних громад. Такий комплексний підхід дозволяє забезпечити не лише формальні гарантії прав, а й їхню реальну дієвість у щоденному житті суспільства [4, с. 496].

Висновки. Таким чином, Україна сформувала багаторівневу систему інституційного забезпечення прав національних меншин, яка охоплює як центральні органи виконавчої влади (ДЕСС, Кабінет Міністрів), так і парламентські структури (Комітет ВРУ з прав людини), а також органи місцевого самоврядування. Ці органи відіграють ключову роль у реалізації державної політики у сфері міжнаціональних відносин, сприяють збереженню етнокультурної самобутності меншин, моніторять стан дотримання прав та забезпечують інституційний діалог з представниками національних спільнот.

Список використаних джерел:

1. Про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті. Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. URL: <https://dessa.gov.ua/about>
2. Ващенко К. О., Корнієнко В. О. Політологія для вчителя. К. : Вид-во ім. М. П. Драгоманова, 2011. 406 с.
3. Державна політика щодо захисту прав національних меншин : досвід країн Вишеградської групи / Колективна монографія. Львів : Видавництво «Сорока», 2019. 184 с.
4. Радь Р. Д. Захист прав національних меншин в Україні в умовах воєнного стану. Права людини в період збройних конфліктів : Зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції присвяч. 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.). Одеса, 2022. С. 495-49